

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער

141
אב תשע"ו
אוגוסט 2016

מארץ מוצא לארץ מולדת לציון יום היציאה והגירוש של היהודים מארצות ערב ומאיראן

על סדר היום

מבוא

כנסת ישראל קבעה כי בשלושים בנובמבר בכל שנה יצוין יום היציאה והגירוש של היהודים מארצות ערב ומאיראן. את היום יציינו במשרד לאזרחים ותיקים, בנציגויות ישראל, בכנסת וכן במערכת החינוך. בהתאם להמלצות דו"ח ועדת ביטון, כל מוסדות החינוך יצינו יום זה, בטקסים, בשמיעת אנשי עדות, בשיח בעקבות צפייה בסרטים בנושא ובביקורים במרכזי מורשת ועוד.

קורות יהודי ארצות ערב ואיראן, תרבותם, מורשתם וסיפור עלייתם אינם מוכרים דיים בחברה הישראלית. קהילות אלו הן מהקהילות היהודיות העתיקות ביותר. כמיליון יהודים בני קהילות מפוארות אלו סבלו פרעות בשנות הארבעים והחמישים של המאה ה-20, בעקבות הקמת מדינת ישראל, ונאלצו לעזוב את ארצות מוצאם. כשני שלישי מהם הגיעו למדינת ישראל בשנים הראשונות להקמתה ושוכנו במעברות. לא פעם, שובצו העולים מארצות המזרח בעבודות שלא הלמו את המעמד החברתי והכלכלי שהיה להם בארצות מוצאם ולא את הכשרתם. העולים התיישבו בשכונות חדשות בערים הגדולות ויישובים רבים לאורך גבולות מדינת ישראל – מהגליל העליון (כדוגמת קריית-שמונה, שלומי) ועד הנגב ודרום הארץ (כדוגמת שדרות, דימונה, מצפה-רמון ואילת). הם התערו בחברה הישראלית והיו לחלק מן הפסיפס הייחודי שלה.

החוק לציון יום היציאה והגירוש של היהודים מארצות ערב ומאיראן קובע כי השר לאזרחים ותיקים יורה על קיום טקס מרכזי לפתיחתו, שר החינוך יעודד קיום פעילות חינוכית בנושא ושר החוץ יורה על קיום פעילויות, באמצעות נציגויות ישראל בחוץ לארץ, להגברת המודעות הבינלאומית לפליטים היהודים יוצאי ארצות ערב ואיראן ולזכויותיהם לפיצוי. גם הכנסת תקיים דיון מיוחד לציון יום זה.

ציון היציאה והגירוש של היהודים מארצות ערב ומאיראן מספק הזדמנות להעמקת ההיכרות עם עולם יהודי עשיר זה – אשר כמחצית מתלמידי מערכת החינוך הם צאצאיו, לחיבור התלמידים למורשתם ולמורשת העדות השונות וכן להיכרות עם הסיפור השלם של קליטת גלי העלייה במדינה הצעירה.

מומלץ לערוך מפגשים עם דמויות בקהילה, יוצאי עדות שונות, שיוזמנו לשתף בסיפורים אישיים, בחוויות ובתמונות ממורשת הקהילה בארצות מוצאם. אפשר לשלב סיורים באתרים המספרים את סיפור הקליטה של העדות השונות לאחר הגעתן לארץ ולנהל שיח על אתגרי הקליטה שעמדו בפני החברה הישראלית אז והיום. לסיום יציעו בני הנוער יוזמות בהן ייקחו חלק על מנת לסייע לקליטת העולים החדשים בקהילה ובשכונת מגוריהם.

מטרות

- להכיר את הרקע התרבותי של יהודי ארצות ערב ואיראן ואת סיפור הגעתם לארץ.
- להכיר את הגורמים שהניעו את היהודים לצאת ממדינות אלו ולהגיע לארץ ישראל.
- לבחון כיצד סיפור מורשתם שזור בקורות החברה הישראלית ובתרבותה.

עזרים

- נספח 1: משימה קבוצתית.
- נספח 2: סיפורי עדות.
- [חוזר מנכ"ל משרד החינוך - יום לציון היציאה והגירוש של היהודים מארצות ערב ומאיראן במערכת החינוך](#)

מהלך הפעילות

פעילות מקדימה

המנחה יבקש מהמשתתפים לחפש עדויות על הגעה לישראל מארצות ערב ואיראן בקרב בני משפחתם ובקרב שכנים או מכרים. אפשר להציע שאלות להנחיית המתראיין:

1. מהיכן הגעתם ומתי?
2. מה אתם זוכרים מהחיים בארץ מוצאכם?
3. כיצד התבטאה היהדות בהווי החיים ומה היה מקומה של הקהילה היהודית בחייכם?
4. מדוע עזבתם? מי החליט על המעבר?
5. כיצד הגעתם לארץ? (סיפור המעבר עצמו)
6. כיצד נקלטתם בארץ? מה אתם זוכרים מהשנים הראשונות בישראל?
7. האם יש לכם חפץ, תמונה או תעודה שהבאתם עמכם מארץ המוצא? ספרו על כך.

שלב א' – באנו כמו ביציאת מצרים

בהמשך לפעילות המקדימה:

- א. המנחה יערוך סבב ויבקש מכל משתתף להגיד את שם המדינה או את שם האזור שממנו הגיע המרואיין ומשפט אחד מתוך הריאיון שלפי דעתו הוא הכי חשוב או מעניין.
- ב. כדאי להציג על מפת העולם את המדינות שמהם הגיעו העולים.
- ג. המנחה יחלק את המשתתפים לקבוצות על-פי ארצות המוצא של המרואיינים, וכל קבוצה תבצע את הפעילות המוצעת להלן לפי הסיפורים ששמעו.

- המנחה יחלק את המליאה לחמש קבוצות.
- כל קבוצה תקבל משימה קבוצתית (נספח 1) וכן מידע וסיפור אישי (נספח 2).

שלב ב' – במליאה

- **דיווח במליאה:** המנחה יבקש מכל קבוצה להציג את הדף הקבוצתי ולומר אם קראו משהו שהפתיע אותם או שהיה להם חדש.
- **מבחר שאלות לדין**
  1. כיצד הרגישו היהודים בארצות המוצא שלהם ומה היה מעמדם שם על-פי הסיפורים שקראתם והסיפורים ששמעתם?
  2. אילו גורמים מידיים הביאו את האנשים לעזוב את ארצות המוצא? מה השתנה ביחס תושבי ארץ המוצא לקהילה היהודית?
  3. לאחר שהתוודעתם לסיפורים האישיים ולמידע הקשור אליהם, מה דעתכם על המושג "יציאה וגירוש" – שבו משתמשים יוצאי ארצות ערב ואיראן ביחס לעזיבתם את ארצות מוצאם?
  4. מדוע בחרו האנשים להגיע דווקא לישראל? אילו אפשרויות נוספות עמדו בפניהם?
  5. כיצד השתלבו העולים בארץ?
  6. מה היו הקשיים שעמם התמודדו יוצאי ארצות ערב ואיראן עם הגיעם לארץ? (הבדלי תרבות, מנהגים, אורח חיים)?
  7. כיצד תרמו עולים אלו לבניין הארץ, התרבות והחברה הישראלית עם השנים?
  8. "על-פי [חוק הכנסת](#) – יצוין יום היציאה והגירוש של היהודים מארצות ערב ומאיראן בשלושים בנובמבר בכל שנה. את היום יצינו במשרד לאזרחים ותיקים, בנציגויות

ישראל, בכנסת וכן במערכת החינוך. " (מתוך חוזר מנכ"ל). לדעתכם, מדוע יש לציין יום זה? כיצד יש לצייןנו?

שילוב מדיה והעשרה

הסיפורים המובאים במערך הפעילות הם רק חלק מקטן מהסיפורים הנמצאים באתר בית התפוצות – "הקשר הרב-דורי". באתר תוכלו למצוא מגוון רחב ומרתק של סיפורים, המוגשים בצורה נגישה ונוחה. אפשר להזמין את המשתתפים למצוא בעצמם סיפורים באתר זה או באתרים אחרים.

בחלוקה לקבוצות, אפשר להזמין כל קבוצה לצפות בסרטון עדות. להלן קישורים לשלושה סרטים לדוגמה: [רוזה מולכו](#), [לבנה זמיר](#) ופנינה עמיר.

עליית יהודי ארצות ערב ואיראן השפיעה רבות על הספרות העברית החדשה. אפשר לצרף שירים וסיפורים לפעילות (לדוגמה שירת ארז ביטון ואמנון שמוש וסיפוריו של אלי עמיר).

אחת התרומות של עלייה זו לתרבות הישראלית היא המוזיקה המזרחית. אפשר להשמיע שירים ומנגינות מזרחיים לעיצוב האווירה בהתאם לנושא היום.

ארץ המוצא:

לפני שהגענו לישראל

משימה קבוצתית: מלאו את הדף על-פי הסיפורים וקטעי המידע שבידיכם

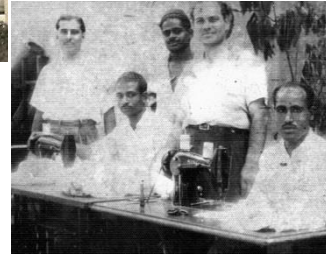

ההחלטה לעזוב

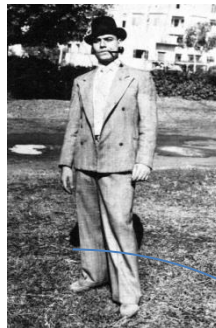
ומאז....

הדרך לישראל

הקליטה בארץ

נספח 2: סיפורים אישיים

סיפור מספר 1: "הבריחה שלנו ממצרים", מאת שלמה שמיל

עד כמה שזכור לי, אבי החליט לעזוב את מצרים מרצונו הטוב, אך הדבר נעשה תוך ארבעה ימים בלבד ובחשאיות גמורה. על סמך מסמכים שאבי הותיר אחריו, יציאתנו ממצרים הייתה חפוזתה מאוד. דרכו המצרי של אבי הונפק ב-14.1.1957, הוא קיבל אשרת יציאה ממשרד הפנים ב-17.1.1957, ועזבנו את נמל אלכסנדריה כבר ב-21.1.1957, כשדרכו המצרי של אבי מוחתם באות הקין הידוע: "Aller sans Retour" – הלוך ללא חזור. הייתי אז נער בן שתיים-עשרה, והזיכרונות באים לי בהבזקים.

אבי, ז'ק שמול, ואמי, אלגרה לבית משפחת דנוס, הביאו לעולם שלושה ילדים, מתוכם נשארנו בחיים רק אני ואחי. אחותי, שנולדה אחרונה, נפטרה בגיל ארבע וחצי במצרים.

כולם קראו לי מימי, שזה שלמה, ולאחי קוראים קלו, שזה יחזקאל. במצרים גרנו בחארת אל-יהוד, שכונת היהודים של קהיר. זכור לי שבהיותי ילד בן ארבע היה פיצוץ בשכונה, ואבי נפצע קשה וטופל.

זכור לי עוד דבר: כשהייתי פעם חולה, אמי לקחה אותי לבית כנסת הרמב"ם בחארת אל-יהוד, וישנו שם לילה שלם, כי לבית הכנסת הזה, שבו נהג הרמב"ם ללמד תורה, הייתה סגולה גדולה לריפוי מחלות. אמונה זו הייתה חזקה גם בקרב הלא-יהודים, ומספרים שהמלך פואד היה פעם חולה מאוד, אז הביאו את בגדי השרד שלו לבית כנסת הרמב"ם, השאירו אותם שם לילה שלם והחזירו אותם למלך. לאחר מכן, נרפא המלך לחלוטין וחזר לאיתנו.

לאחר הפיצוץ בחארת אל-יהוד, עברנו לגור באזור ג'אמרה, שרוב האוכלוסייה שם היו יהודים, אך באותה שכונה גרו גם לא-יהודים.

אבי ז'אק היה בעלים של בית חרושת לחולצות, והוא היה תופר לפי הזמנה. בית החרושת היה ממוקם מעל קולנוע "קייירו-פלאס" מול בית הכול-בו הוותיק והידוע "שְמֶלָה".

אבי היה מייצר חולצות לפי הזמנה, כאמור, במיוחד לסוחרים הערבים, ופעם בשבוע היה מסתובב לגבות את הכספים המגיעים לו עבור החולצות. לאבי היו מכרים רבים במצרים, במיוחד בבתי הקולנוע משום מה. ייתכן שהיה תופר עבור עובדיהם את תלבושתם האחידה. בשנת 1956, כל חבריו הערבים של אבי התחילו להפגין עוינות כלפיו.

גם זכור לי שהיו לנו שכנים ערבים שאיתם היינו בידידות טובה. למדנו ערבים, יהודים ונוצרים באותו בית ספר ונסענו יחד באוטובוס שהיה מסייע אותנו מהבית אל בית הספר ובחזרה.

זכור לי שמיד לאחר חג הפסח, נהגנו לצאת עם ההורים לטייל בגנים כדי לחגוג את החג הלאומי המצרי שנקרא "שאם אל-נסים", שבו כולם – יהודים, נוצרים וערבים – בילו יום שלם בחיק הטבע, הביאו ממיטב המאכלים ועשו פיקניק עם כל המשפחה והחברים. לעתים, הלכנו יחד ל"גרופי", הקונדיטוריה המפורסמת בקהיר. זכורות לי גם החתונות המפוארות שנערכו בחגיגות רבה בבתי הכנסת ושבהן חילקו סלסילות מחרסינה מעוצבות להפליא, ובפנים סוכריות דראג'ה מיוחדות... החיים התנהלו על מי מנוחות.

בשנת 1956, עם פרוץ מלחמת סיני, התחלנו לפתע להרגיש עוינות הולכת וגוברת מצד הערבים. אבי היה בעל גוון עור בהיר, וכל הזמן הערבים חשדו בו ורצו לעצור אותו, עד שזה נהיה בלתי-נסבל. כל המשפחה התאחדה לעלייה לארץ. אני, מימי, הייתי תמיד ערני והרגשתי פתאום בלחשושים שחייבים לעזוב את מצרים, ובכל זאת, עזיבתנו הפתאומית באה לי כהפתעה. אבי קיבל כנראה מידע שמחפשים אותו. יום אחד, בשעות הבוקר, אבי ביקש ממני להתלבש מהר. "אנחנו נוסעים", הוא אמר. לא ידעתי לאן. עזבנו את הבית כפי שהוא, עלינו על רכבת ונסענו לאלכסנדריה. חלק מבני משפחתנו המורחבת נאלצו להישאר במצרים בגלל רכושם הרב שלא רצו לוותר עליו, ולבסוף הם נעצרו על-ידי השלטונות המצרים וכל כספם ורכושם הולאם.

במכס באלכסנדריה, הייתה לנו עגמת נפש רבה: לקחו מאמי את כל התכשיטים שלה וגם היו עוינים מאוד כלפינו. חששנו מאוד שיעצרו את אבי. חשבנו לעצמנו "שייקחו מה שהם רוצים, רק שיתנו לנו לעלות לאנייה."

סוף סוף עלינו לאנייה ב-21.1.1957, הפלגנו והגענו ארצה כבר בתאריך 27.1.1957. גם אם האנייה עגנה בנמל איטלקי כלשהו, הרי שלא ירדנו שם, אלא המשכנו לארץ ישראל. הגענו ביום שישי, ומפאת קדושת השבת לא נתנו לנו לרדת, ונאלצנו להישאר באנייה עד יום ראשון. זו הייתה אניית מעפילים, וזכור לי דוחק נוראי – אנשים התעלפו, האוכל היה גרוע ביותר וחיכינו בקוצר רוח להתפנות מהאנייה.

ירדנו סוף סוף מהאנייה, קיבלנו ציוד: מיטות ברזל ומזרונים מקש, מנורות נפט וכד'. העלו אותנו על משאית ונסענו במשך שעות ארוכות. בדרך ראינו בתים יפים ואמרנו לעצמנו איזה יופי, כמה יפה היא הארץ. לאחר שעות נסיעה רבות הגענו לשממה וירדנו בראש-פינה.

למרות התנאים הקשים מנשוא, התחלנו להסתגל לחיים בארץ, ולאחר כמה חודשים קודמנו ועברנו לגור במעברת נהרייה, בצריפי פח... לאחר כמה שנים, שהיו קשות מאוד להוריי, הצלחנו לעבור לתל-אביב. אבי השתלב במשטרת ישראל, כמו יוצאי מצרים רבים אחרים שהועסקו במשטרה בשל נאמנותם ורצינותם. אמי הייתה עקרת בית, ואחי יחזקאל השתלב כשכיר בתחום הקונפקציה – מקצועו לשעבר של אבי במצרים. בשנת 1961, התגייסתי

לצה"ל, שם חתמתי לכמה שנים בצבא קבע, ולאחר מכן עבדתי במסגרת הוועדה לאנרגיה אטומית.

סיפור מספר 2: "יציאת מצרים שלי, והתקומה בארץ ישראל", מאת לבנה זמיר

בליל ה-14 במאי 1948, היום שבו הכריז דוד בן-גוריון על הקמת מדינת ישראל, בשעת חצות, פרצו עשרה קצינים מצרים אל ביתנו במצרים וערכו חיפוש אליהם: פתחו ארונות, פתחו מגרות, קרעו מזרונים, אך לא מצאו דבר – כי גם לא היה דבר. הייתי אז בת עשר, ואני זוכרת את זה כאילו היה זה אתמול.

אותם קצינים ערכו חיפוש גם בדירתו של דודי, אח של אבי, חביב וידאל, שגר קומה אחת מעלינו. גם אצלו לא מצאו דבר, אך לקחו אותו לבית סוהר. טענו שהוא ציוני. באותו לילה נעצרו 600 יהודים, ועד סוף חודש יוני הגיע מספר העצורים היהודים ל-1,600 גברים ו-50 נשים. הדוד שלי, חביב, נשאר בכלא המצרי, "האקסטפ", למשך שנה וחצי – ללא משפט. כך גם רוב העצורים בגלל המעצרים הראשון של 1948. היו ביניהם צעירים – חברי תנועות נוער – ואנשי עסקים מהידועים במצרים, בעלי אזרחות מצרית, זרה, או חסרי נתינות.

טענת השווא שנתנו הרשויות למעצר ולהחרמת הרכוש הייתה: חביב וידאל הוא ציוני, כלומר אויב המדינה, וממשלת מצרים מחרימה רכושם של אויבי המדינה. זאת על-פי חוק מיוחד שנחקק למטרה הזאת במצרים בחודש יוני 1948.

הוחרמו גם חשבונות בנק, ושלושת משפחות וידאל, שמנו עשרים וארבעה איש – גברים, נשים וטף, מצאו עצמם ללא פרנסה וללא רכוש. אבל לא רק אנחנו. הציד נמשך, ועד סוף אותה שנה, כ-2,000 משפחות יהודיות – בקהיר ובאלכסנדריה – מצאו עצמן באותו מצב.

הוריי לא שיתפו אותנו בבעיות שלהם, אך ידעתי ששום דבר כבר לא יהיה אותו דבר.

באותה עת, לא יכולנו לעזוב את מצרים. היינו בני ערובה בידי משטרו של פארוק, עד להפסקת האש בין ישראל ומצרים, שנחתמה בשנת 1949. גם אז לא היה קל לקבל אישור יציאה.

התנכלויות ליהודים ורדיפות שלהם היו לחיי היומיום שלנו. יהודים הוכו ברחובות – לפעמים עד מוות – תחת עיניהם הפקוחות של שוטרים מצרים, שלא נחלצו לעזרה. אחי הבכור, דוד, בן ה-17, הוכה יום אחד באוטובוס בדרכו לבית הספר על-ידי קבוצת צעירים ערבים עד זוב דם. ידידו המוסלמי שהיה אתו באוטובוס, מוחמד אל-ג'זאר, נשבע אז לאספסוף שאחי אינו יהודי, אלא מוסלמי והציל כך את חייו. לעתים, הטלפון צלצל באמצע הלילה, אך איש לא נשמע מהעבר השני של הקו. שקט מחריד. פעמים אחרות נזרקו אבנים על חלונות ביתנו –

וילה רחבת ידיים בת שתי קומות – אך לא העזנו לפתוח חלון כדי לראות מי השליך את האבן.

לאחר שישה-עשר חודשים בכלא, בתנאים תת-אנושיים, הדוד חביב גורש ישירות מהכלא לספינה, כשידיו באזיקים, אל מחוץ לאדמת מצרים. השלטונות המצרים הודיעו לאשתו, וגם לאבי, שאנחנו יכולים למצוא את הדוד שלי בספינה באותו יום ובאותה שעה, והוסיפו בצורה שלא משתמעת לשתי פנים, שגם אנחנו מוזמנים. בסתר, עם שחר, כמו גנבים בלילה ומבלי לומר מילה לאיש, עזבנו את הבית שלנו כמו שהוא, עם מזוודה אחת ביד לכל אחד מאתנו. מאוחר יותר, נודע לי שהרשו לאבי לקחת גם עשרים לירות מצריות לכל אחד, כלומר 180 לירות מצריות לכל המשפחה.

זכור לי שחשתי אז הקלה. אפילו שמחתי שאנחנו מפליגים לצרפת, אל תרבות שאותה הכרתי היטב כי למדנו אותה יומיום בבית הספר. אך כגודל הציפייה כך גם גודל האכזבה. בהגיענו לעיר הנמל מרסייל, העבירו אותנו למחנה הפליטים "Grand Camp d'Arenas", ששימש כמחנה צבאי במלחמת העולם השנייה. הכניסו אותנו לבראקה ארוכה, שלוש משפחות בחדר אחד, גדול וצר וללא חלונות – קיר אחד לכל משפחה...

ואז הגיע תורנו לעלות ארצה. למרות שאבי כבר התחיל לעבוד במרסיי ורצה שנעבור לגור בדירה בעיר, ידה של אמי הייתה הפעם על העליונה. היא אמרה: "אני לא רוצה שהילדים שלנו יחוו אי פעם את הסבל הזה, כפי שעובר עלינו עכשיו. אני רוצה לחיות בארץ שכולם יהודים." ועלינו ארצה. אך אמי לא ידעה איזה תלאות חיכו לה כאן.

שנתיים במעברה של טבריה, עם שבעה ילדים באוהל, בקור העז של דצמבר 1950, הייתה חוויה קשה להורי. בפרט כאשר רוח עזה העיפה את האוהל מעלינו, בלילה סוער במיוחד, וחשפה אותנו לגשם שניתך עלינו ועל המזוודות. אמי הייתה בוכה כל לילה, אבל מעולם לא ראינו אותה בוכה. גילינו זאת שנים מאוחר יותר, ביומנה, לאחר שנפטרה. אבי עבד עם טוריה על הכביש, סלל כבישים במורד ההר בטבריה במשך היום, ולמד עברית בלילה. והימים ימי צנע בארץ. אך כאשר הגיע תורנו לקבל שיכון בטבריה, שם על ההר, אמי סירבה. אמרה עוברים לתל-אביב, כי בטבריה אין אוניברסיטה בשביל הילדים שלי...

שני חדרים על הגג בשכונת פלורנטין בתל-אביב החזירו את החיוך על פניה של אמי. בגלל הידע שלו בשפות רבות, התחיל אבי לעבוד כפקיד קבלה במלון הממוקם בטיילת של תל-אביב, ומהר מאוד הפך למנהל הקבלה. אחיי גויסו לצבא, כל אחד בתורו, וכולנו עבדנו ביום ולמדנו בלילה. גם אמי הלכה ללמוד עברית באולפן... שאיפתה שנלמד באוניברסיטה אכן התקיימה, ובדרך הקשה. היום, אנחנו חלק מאלה שבנו את המדינה הזאת ותרמו לפיתוחה בכל התחומים: אחד מאחיי הוא דוקטור בפיזיקה גרעינית, שני הוא משפטן, אחר מזרחן

וחבר קיבוץ, שניים הם בכירים בבורסה לניירות ערך, אחד מהם מבקר במוסד ממלכתי, בשנים 1989 עד 2007, כיהנתי כנשיאת ארגון נשות העסקים בישראל "נטע" ופילסתי דרך לנשים צעירות רבות בדרכן לצמרת, בתחום העבודה והקריירה.

כנשיאת האגודה לידידות ישראל-מצרים, פגשתי בארמון גיזה בקהיר את ג'יהאן סאדאת, רעייתו של נשיא מצרים באותה תקופה, ושוחחנו שעה ארוכה בערבית-מצרית, כאילו הכרנו מימים ימימה. בדצמבר 1994, הוזמנתי על-ידי הנשיא עזר וייצמן כחלק מפמלייתו לביקור ממלכתי שנערך בארמונו של הנשיא מובארק בקהיר. כאן חשתי כי נסגר מעגל.

היום, אני יכולה רק להודות להוריי על שלא נותרו בצרפת והחליטו לעלות לארץ ישראל. אך הוריי גם שילמו את המחיר, ומחיר יקר. הם הקריבו למעננו, למען העתיד שלנו. בזכותם, בזכות סבלם, הדור שלי זכה בפריבילגיה הזאת של שיבת ציון, לאחר אלפיים שנות... לחיות בארץ ישראל, לנשום אותה יומיום, זהו הנס שקרה לנו. ירצה ה' והנס הזה יימשך לעד, אמן.

סיפור מספר 3: "סבא נעים לוי אסיר ציון בעירק", מאת עידו שטיינברג ורבקה לוי

עידו שטיינברג ורבקה לוי השתתפו השנה בתכנית "הקשר הרב-דורי", יחד הם תיעדו את סיפורו של סבא שהיה אסיר ציון בעירק, "הסיפור על מעצרו של סבי בגין ציונות ובגידה במולדתו עירק".

סבי נולד בשנת 1921 בעירק בעיר בגדד. בשנת 1948, כשהיה סטודנט בבית ספר למשפט ולכלכלה, היו מהומות נגד מדינת ישראל. הממשל העירקי רדף את היהודים. סבי היה פעיל בתנועת החלוץ. הוא הפיץ הודעות מישראל בקרב בני נוער, בבתי כנסת ובין סטודנטים יהודים.

לילה אחד נשמעו דפיקות חזקות בדלת, וביקשו מנעים, סבי, לצאת החוצה. כך הוא נילקח לכלא, ושם החלו החקירות כדי להוציא ממנו את שמות חבריו ואת פעולתם. מובן שהוא סירב למסור כל מידע על חבריו. בינתיים, שרפה אמו את כל התמונות והמסמכים שהיו בבית.

אחרי לחצים רבים, התחיל שלב העינויים. מדובר במניעת שינה במשך ארבעים ושמונה שעות ושוב חקירות. השלב הבא במסכת העינויים היה מניעת אכילה ושתייה למשך עשרים וארבע שעות. סבי לא סיפר כלום, והם המשיכו בעינויים על-ידי הצלפות פלקה בכפות רגליים יחפות. בשבוע השני למאסרו, הענישו את הקבוצה בהסתובבות סביב מגרש הכלא בתחתונים בלבד בקור עז, במשך כל הלילה עד הבוקר. היו כאלה שלא החזיקו מעמד

והתעלפו. כעבור כמה ימים העמידו אותם למשפט וגזרו עליהם שבע שנות מעצר ועבודת פרך. בלילות היו קושרים כל עשרה אסירים בידיהם וברגליהם בשלשלות. בתקופת המעצר, היו פעמים שאסירים שבתו רעב במשך שלושים יום על מנת לקבל תנאים קלים יותר, ואז קיבלו אוטונומיה על חלוקת המזון ועל קביעת איכותו.

בינתיים קמה מדינת ישראל, והעבירו את האסירים בעיניים קשורות ובידיים אזוקות לשדה התעופה ובמטוס ישר לישראל. במטוס פתחו את עיניהם והחתימו אותם על מסמך שהם עוזבים את עירק מרצונם החופשי. סבא הצטרף למשפחתו, שהתגוררה במעברת רמת השרון, ולאחר תקופה מסוימת הם עברו לגור ברמת השרון, שם הכיר את סבתי רבקה.

סיפור מספר 4: "חבלי עלייה מתימן", מאת שמואל מסורי

בשנת 1935, נולדתי בתימן להוריי שמחה ושמואל מסורי. כעבור כשנתיים, החליטו הוריי לעלות לארץ ישראל.

באותה תקופה, הייתה סכנה גדולה ליהודים שהתגלה רצון עלייתם לארץ ישראל. אמי עסקה בהכנות במשך שבועות רבים: היא אפתה עוגיות יבשות, את העוגיות היא שלחה עם שליחים לבני משפחה כצידה למסע החשאי שאליו היינו אמורים לצאת. הוריי החליטו לצאת לדרך במוצאי אחת השבתות. אמי בישלה ארוחת ערב לפני היציאה לדרך. הוריי השאירו את הדירה על כל תכולתה, החזירו את המפתחות לבעל הדירה, ואותי העמיסו בתוך סדין על הכתף ויצאו לדרך בחסות החשכה.

בלילות צעדנו ברגל, ובימים התחבאנו במערות או התארחנו בכפרים אצל יהודים. כך הגענו לעדן, שהיא עיר נמל שממנה יצאו אניות לכל העולם. בעדן שהינו בתקופת מלחמת העולם השנייה. באחד הימים, בהיותנו בעדן, הלכתי לאיבוד ברחוב, אישה ערבייה שהזדמנה למקום אחזה אותי בידה והובילה אותי לכיוון שכונת הערבים. בנס הזדמנה למקום אישה יהודייה, היא זיהתה אותי כילד יהודי בזכות הפאות שהיו לי – שאפיינו את היהודים בתימן. האישה היהודייה דאגה להחזיר אותי למשפחתי.

הגענו באנייה לעיר הנמל קנטרה שבמצרים. מקנטרה נסענו ברכבת לתל-אביב, לבית עולים שהיה ברחוב העלייה. מי שהיו לו קרובים בארץ העלוהו על משאית ושלחוהו אליהם. לאבי ז"ל הייתה אחות שהייתה ותיקה בארץ. גרנו אצלה במרתף במשך כארבע שנים. משם עברנו לשכונת נווה-חיים בחדרה.

כאשר הגענו למקום מגורינו החדש בחדרה, רשמו אותי לכיתה א' בתלמוד תורה בשכונה. משכונת נווה-חיים עברנו למושבה באר-יעקב. לאחר סיום בית הספר היסודי, יצאתי לעבודה. עבדתי במגוון עבודות: כשוליה במוסך, כנער שליח בדואר, ובחקלאות עבדתי עם אבי מורי ז"ל עד גיוסי לצה"ל. לא התאפשר לי ללמוד בתיכון משום שהדבר היה כרוך בתשלום שכר לימוד גבוה.

לאחר שירות סדיר, התגייסתי לשירות קבע למשך ארבע שנים וחצי. במהלך שנות שירותי, הגשמת את חלומי ועברתי קורס קצינים. לאחר שחרורי מצה"ל, הלכתי לעבוד בחברת "אגד". לאחר שלוש שנות עבודה כשכיר, קניתי מניה והייתי חבר "אגד" מן המניין. עבדתי ב"אגד" עשרים ושמונה שנים, עד צאתי לגמלאות.

סיפור מספר 5: "מחלב לפלשתינה" – מאת חמוי אלי-אליהו

סבי בנימין היה בעל רכוש ומעמד. הוא זכה להערכה ולכבוד מתושבי העיר חלב, יהודים וערבים כאחד. בבעלותו הייתה חנות גדולה לכלי בית וכרכרה שננהגה בידי עגלון שכיר. כאות למעמדה, כונתה סבתי בפי כול "סניורה" [איטלקית: גברת - signora]. זוהי מילת פנייה ותואר של כבוד שמוסיפים לפני שמה של אישה נשואה. על אף הממון הרב שהיה ברשותם של סבי ושל סבתי, היו הוריי, נסים ורינה, נחויים בדעתם לעזוב את כור מחצבתם ולעלות לפלשתינה, גם אם בחוסר כול ותוך לקיחת סיכון. הוריי היו ציונים והם עלו ארצה בעלייה בלתי-לגאלית עם שני בניהם הפעוטים.

הוברחנו בסלים מקש קלוע שנקשרו לצדדי החמור, אמי ישבה על גב הבהמה, ואבי הלך ברגל לפנינו ומשך בחבל שנקשר לצווארה. כל זה לא היה מסתייע ללא עזרתו של ערבי מקומי, שקיבל תשלום על שירותי הדרך שנתן לנו. במשך היום הסתתרנו בין הסלעים והצמחייה, וביללות נדדנו בדרך לא-דרך. כך הברחנו את הגבול והגענו לפאתי כפר-גלעדי. כבר ביום המחרת, הסיעו אותנו במשאית שהובילה תוצרת חקלאית לשכונת התקווה בדרום תל-אביב.

אבי עבד קשה כפועל בניין. עיקר עיסוקה של אמי היה בטיפול בבית ובדאגה לילדיה. המשפחה התרחבה עם לידת אחיותיי: שרה, אסתר, מזל, ובהפרש של שמונה-עשרה שנים ממועד הולדתי, נולדה בת הזקונים – אחותי שושנה. ביתנו התנהל באופן מסורתי, אבי הקפיד לקחת אותי לבית הכנסת, ולקראת החגים קנה לעצמו ולי, בנו בכורו, מושבים לתפילה. אהבתי את ההווי שנוצר בקרב המתפללים ונהייתי להאזין לנעימות התפילות המושרות מפי המתפללים. אחד התענוגות הגדולים הזכורים לי היה בעת שובנו הביתה אל השולחן הערוך ואל מטעמי התבשילים שהכינה אמי.

בין השנים 1961-1963 שירתי בחיל האוויר. ניסיתי להתקבל לקורס טיס, אך לא צלחתי את המבדקים בשל סעיף משקל. במהלך שירותי הייתי מכונאי מטוסי סילון ועברתי כמה קורסים מקצועיים, בהמשך נקראתי למילואים והשתתפתי במלחמות ישראל לאורך השנים.

כתיבה: גלי צחור

עריכה: אילנה רבינוביץ, צפרית גרינברג

עריכה לשונית: אפרת חבה

תודות:

דינה דחורי - מרכזת תחום מורשת קהילות ישראל - אגף מורשת, משרד החינוך

רמי אלגרבל'י - מדריך ארצי אגף מורשת, משרד החינוך

לבנה זמיר - מנהלת ארגון עולי מצרים

פרופ' שמואל טריגנו – פרופסור לפוליטיקה וסוציולוגיה של הדת, הסורבון, צרפת

תמר גרין - הקשר הרב דורי, בית התפוצות